

PUL OQIMLARI TO'G'RISIDAGI HISOBOT

Toshkent Moliya Instituti Buxgalteriya hisobi kafedrasida prof. **Ochilov Ilyos Keldiyorovich**

Magistratura ta'limi Buxgalteriya hisobi yo'nalishi BH-5 guruh talabasi **Omonov Ikromjon Ilhomovich**

Annotatsiya: Ushbu mawola pul oqimlari to'g'risidagi hisobot, ya'ni Operatsion investitsion va moliyaviy faoliyatdan pul oqimlari haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Operatsion faoliyati, Investitsion faoliyat, Moliyaviy faoliyat, Pul mablag'lari, Pul oqimlari,

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot undan foydalanuvchilarga xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy ahvolidagi o'zgarishlarni baholashga imkon beradi, ularni hisobot davrida qancha pul tushgani va qancha pul chiqqani to'g'risidagi axborot bilan ta'minlaydi.

Boshqa moliyaviy hisobotlar bilan birga foydalanish chog'ida pul oqimlari to'g'risidagi hisobot axborotlari moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilar uchun xo'jalik yurituvchi subyektning pul mablag'larini va ularning ekvivalentlarini jalb etish qobiliyatini baholashga baza bo'lib xizmat qilishi bilan foydalidir. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot - hisobot davrida pul mablag'i oqimlarini batafsil ko'rsatuvchi ko'rsatkichlar yig'indisi.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot pul tushumlari va to'lovlarini uchta asosiy toifaga ajratadi: operatsion faoliyati, investitsiya faoliyati va moliyaviy faoliyat.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobotning tavsifi

Operatsion faoliyati - xo'jalik yurituvchi subyektning daromad keltiruvchi asosiy faoliyati, shuningdek subyektning investitsiya va moliya faoliyatiga oid bo'lmagan o'zga xo'jalik faoliyati. Investitsiya faoliyati - pul ekvivalentlariga kiritilmagan uzoq muddatli aktivlar va boshqa investitsiya obyektlarini sotib olish va sotish. Moliyaviy faoliyat - xo'jalik yurituvchi subyektning faoliyati bo'lib, uning natijasida o'z mablag'i va qarz mablag'lari miqdori va tarkibida o'zgarishlar yuz beradi. Har uch toifaning pul mablag'iga birgalikda ta'siri hisobot davrida pul mablag'ining sof o'zgarishini belgilab beradi. Pul oqimlari harakati to'g'risidagi

axborot bo‘lajak pul oqimlari prognozi to‘g‘riligini tekshirish chog‘ida, foyda olish va pul oqimlarining sof harakati va narx o‘zgarishi ta‘siri o‘rtasidagi aloqalarni tahlil qilish chog‘ida zarur bo‘ladi. Shuningdek pul mablag‘lari va pul oqimlari atamalari orasida farq mavjud bo‘lib ularni bir biridan farqlash muhim hisoblanadi.

Pul mablag‘lari - kassadagi naqd pul va talab qilib olinadigan depozitlar, shuningdek bankning hisob-kitob, valyuta va boshqa schyotlaridagi mablag‘lar.

Pul oqimlari - pul mablag‘lari hamda ular ekvivalentlarining oqimi (tushumi) va chiqimi (sarflanishi, chiqishi)dan iborat.

Operatsion faoliyatidan pul oqimi xo‘jalik yurituvchi subyektning asosiy faoliyatidan kelib chiqadi. Odatda xo‘jalik yurituvchi subyektning asosiy faoliyati mahsulotni sotishga, ishlarni bajarishga yoki xizmat ko‘rsatishga qaratilgan bo‘ladi. Operatsion faoliyatidan asosiy pul oqimiga quyidagilar kiradi:

- ✓ Tovarlarini sotish va xizmat ko‘rsatishdan tushgan pul;
- ✓ Royalti, badallar, vositachilik haqi va o‘zga yo‘llar bilan pul mablag‘lari tushumi;
- ✓ Tovarlar va xizmatlar uchun ularni yetkazib beruvchilarga pul to‘lovlari;
- ✓ Xodimlarga va xodimlar nomidan to‘lovlar;
- ✓ Sug‘urta kompaniyasining sug‘urta polislari bo‘yicha mukofotlari, talablari, yillik va o‘zga to‘lovlari bo‘yicha pul tushumlari va to‘lovlari;
- ✓ Soliqlar bo‘yicha pul to‘lovlari yoki uning o‘rnini bosuvchi to‘lovlar, agar ular investitsiya va moliya faoliyatiga taalluqli bo‘lmasa;
- ✓ Savdo yoki dilerlik maqsadlarida tuzilgan bitimlar bo‘yicha pul tushumlari va to‘lovlari;

1-jadval

Operatsion faoliyatdan pul oqimlari

Daromad	Debit	Kredit	Hisobidan	Debit	Kredit
Daromadi dan sales - mahsulotlar (tovarlar, ishlar va xizmatlar)	5110, 5210, 5520, 5530	4010, 6310	Pul to'lanadi uchun etkazib beruvchilardan tovarlar	4310, 6010	5110, 5210, 5220, 5530
Boshqa daromadlar dan operatsion faoliyati	5110, 5210, 5220, 5530	5010, 5110, 5210, 5510, 5520, 4310, 4390, 4860, 6310, 6390	Naqd to'lovlar xodimlari	4210, 4220, 4230, 4290, 6710, 6720	5110, 5210, 5220, 5530
			Other naqd to'lovlar dan operatsion faoliyati	6990	5110, 5210, 5220, 5530

Xo'jalik yurituvchi subyekt investitsiya faoliyatidan keladigan pul oqimi to'g'risidagi axborotni alohida ko'rsatib beradi. Investitsiya faoliyatidan pul oqimi to'g'risidagi axborot kelajakda daromad va pul oqimi miqdorini belgilaydigan resurslar bo'yicha qilingan xarajatlar darajasini ko'rsatadi. Investitsiya faoliyatidan olingan asosiy pul oqimlariga quyidagilar kiradi:

- ✓ Asosiy vositalarni, nomoddiy va o'zga uzoq muddatli aktivlarni xarid qilishga pul to'lovlari. Bu to'lovlar tajriba-konstruktorlik ishlariga ajratilgan sarmoyalashtirilgan xarajatlar, shuningdek xo'jalik sudi bilan amalga oshirilgan qurilishlar bilan bog'liq bo'lgan to'lovlarni o'z ichiga oladi;

- ✓ Asosiy vositalarni, nomoddiy va o'zga uzoq muddatli aktivlarni sotishdan olingan pul tushumi;

- ✓ Boshqa subyektlarning aksiyalari yoki qarz majburiyatlarini hamda qo'shma korxonalarda ishtirok etish huquqini sotib olishga doir pul to'lovlari, pul ekvivalentlari hisoblangan yoki dilerlik maqsadlariga yoki savdo maqsadlariga saqlab qo'yilgan to'lov hujjatlari bo'yicha to'lovlar (veksellar kabi hujjatlar bo'yicha to'lovlar)dan tashqari;

- ✓ Boshqa subyektlarning aksiyalari va qarz majburiyatlarini hamda qo'shma korxonalarda ishtirok etish huquqini sotishdan kelgan pul tushumlari, pul ekvivalenti

hisoblangan yoki dilerlik yoki savdo maqsadlari uchun saqlanayotgan veksel kabi to'lov hujjatlari bo'yicha tushumlar bunga kirmaydi.

✓ Boshqa taraflarga berilgan bo'naklar va kreditlar (moliyaviy muassasalarga berilgan bo'naklar va kreditlardan tashqari);

✓ Boshqa taraflarga berilgan bo'naklar va ssudalar qaytarilishidan pul tushumlari (moliyaviy muassasalarga berilgan bo'naklar va kreditlardan tashqari);

✓ Fyuchers va forvard bitimlari, opsiyon bitimlar va svop bitimlar bo'yicha to'lovlar, ular diler yoki savdo maqsadlari uchun mo'ljallangan holatlar bundan mustasno bo'ladi yoki to'lovlar moliyaviy faoliyat sifatida tasnif etiladi.

✓ Fyuchers va forvard bitimlari, opsiyon bitimlar va svop bitimlar bo'yicha pul tushumlari, ular diler yoki savdo maqsadlariga mo'ljallangan holatlar bundan mustasnodir yoki to'lovlar moliyaviy faoliyat sifatida tasnif etiladi.

Pul oqimi jadvalining ikkinchi elementi investitsiya faoliyati bilan bog'liq pul oqimlarining nisbatan alohida muomalasidir.

2-jadval

Investitsiya faoliyati bilan bog'liq pul oqimlari

Daromad	Debit	Kredit	Hisobidan	Debit	Kredit
daromad dan yo'qotish asosiy vositalarni	5110, 5210, 5220, 5530	9210	so'tib olish asosiy vositalarni	4320, 6010	5110, 5210, 5220, 5530
daromad dan sotish nomoddiy aktivlar	5110, 5210, 5220, 5530	9220	so'tib olish nomoddiy aktivlarni	0830, 4320	5110, 5210, 5220, 5530
daromad dan sotish, uzoq muddatli va qisqa muddatli investitsiyalar	5110, 5210, 5220, 5530	9220	so'tib olish uzoq muddatli va qisqa muddatli investitsiyalar	0610,0690, 5810-5890	5110, 5210, 5220, 5530
daromad dan sotish va boshqa meninvestment faoliyat	5110, 5210, 5220, 5530	9220	boshqa pul to'lovlari dan investitsiya faoliyati	0810,0820	5110, 5210, 5220, 5530

Xo'jalik yurituvchi subyekt investitsiya va moliya faoliyatidan yalpi pul tushumlari va yalpi pul to'lovlarini hisobotda alohida-alohida aks ettirishi kerak, netto¹

¹ Netto-asos — sof oqim yoki hisobot davrida pul mablag'ining kamayishi.

asosida hisobga olinadigan va quyidagi ikki paragrafda bayon qilinadigan pul oqimlari bundan mustasnodir.

Xo‘jalik yurituvchi subyekt moliyaviy faoliyatidan bo‘ladigan pul oqimlari to‘g‘risidagi axborotni alohida ko‘rsatadi. Bu axborot moliyaviy faoliyatdan bo‘lajak pul oqimlarini taxmin qilish uchun zarur bo‘ladi. Moliyaviy faoliyatdan keladigan asosiy pul oqimlariga quyidagilar kiradi:

- ✓ Aksiyalar yoki o‘z mablag‘i bilan bog‘liq boshqa vositalarni chiqarishdan keladigan pul tushumlari;
- ✓ Subyektlar aksiyalarining haqini to‘lash yoki sotib olish uchun ularning egalari to‘lovlar;
- ✓ Ta‘minlanmagan obligatsiyalar emissiyasidan, moliya korxonalarini tomonidan berilgan ssudalardan, garovga qo‘yilgan va boshqa qisqa hamda uzoq muddatli zayomlardan pul tushumlari;
- ✓ Zayomlarni to‘lash;
- ✓ Moliyaviy lizing bo‘yicha majburiyatlarni qisqartirish uchun ijarachilarning to‘lovlari;

Foizlar va dividendlarni olish va to‘lash bilan bog‘liq pul oqimini alohida ko‘rsatish, bir hisobot davridan ikkinchi hisobot davriga izchillik bilan operatsion, investitsiya yoki moliya faoliyatidan pul oqimi sifatida tasnif etish lozim bo‘ladi.

Quyidagi berilgan jadvalda tashqi iqtisodiy kon‘yunktura bo‘yicha daromad va xarajatlarning asosiy moddalari, ya‘ni qarzdorlik va jamg‘armalar tasvirlangan.

3-jadval

Faoliyatni moliyalashtirish bilan bog‘liq pul oqimlari

Daromad	Debit	Kredit	Hisobidan	Debit	Kredit
foiz qabul	5110, 5210, 5220, 5530	4830	foiz, pullik	6920	5110, 5210, 5220, 5530
dividendlar qabul	5110, 5210, 5220, 5530	4840	dividendlar to‘lanadigan	6610	5110, 5210, 5220, 5530
daromad dan	5110,	4610,	naqd pul	6620,	5110,

chiqarilgan aktsiyalarning	5210, 5220, 5530	0610, 0620, 8410	to'lovlari uchun chiqarilgan aktsiyalarning	8610, 8620	5210, 5220, 5530
daromad olingan uzoq muddatli kredit	5110, 5210, 5220, 5530	4850	naqd pul to'lovlari uchun uzoq muddatli kreditlar	6810 - 6840, 6950	5110, 5210, 5220, 5530
daromad dan uzoq muddatli lizing	5110, 5210, 5220, 5530	4850	naqd pul to'lovlari uzoq muddatli lizing	6910, 6950	5110, 5210, 5220, 5530
Boshqa pul tushumlar	5110, 5210, 5220, 5530	4850, 9540	Boshqa pul to'lovlari	6930, 6990	5110, 5210, 5220, 5530

Tashkilotning xususiyatlarini hisobga olgan holda to'liq va ishonchli tarzda ochib berishga intilsa, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot konsepsiyasini ishlab chiqish kerak.

Xulosa.

Pul oqimlarini tahlil qilish va prognozlash investitsiya qarorlarini asoslashning eng muhim vositasi bo'lib, ko'rsatkichlarning o'zi moliyaviy modellarni ishlab chiqishning asosiy elementlari sifatida ishlatiladi.

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tashkilotlarda pul oqimi ko'rsatkichlarini shakllantirish metodologiyasiga bir qator obyektiv va subyektiv omillar, shu jumladan moliyaviy hisobot standartlari talablari, buxgalteriya siyosatini tanlash, korporativ boshqaruv tizimi, biznes modelining o'ziga xos xususiyatlari, kapital etkazib beruvchilarning talablari, direktorlar Kengashining mustaqilligi, kompaniyaning ichki nazorat va audit tizimining samaradorligi va boshqalar.

Haqiqiy pul oqimi to'g'risidagi hisobot ko'rsatkichlari bilan bir qatorda investorlar, tahlilchilar va kompaniyalar o'zlari tashqi foydalanuvchilarga tashkilotning qiymat yaratish qobiliyatini ochib beradigan ma'lumotlarni taqdim etishga imkon beradigan muqobil ko'rsatkichlardan faol foydalanadilar. Shu bilan birga, ularni aniqlashning yagona protsedurasining yo'qligi hisobot beruvchi kompaniyalarga daromad va xarajatlarning ayrim moddalarini hisoblashda kiritish yoki chiqarib tashlash orqali taqdim etilgan natijalarga ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. Bunday sharoitda foydalanuvchilar taqdim etilgan natijalarning ishonchliligiga

pasaytiradi va eng muhimi, investitsiya jozibadorligini baholash jarayonida zarur bo‘lgan ko‘rsatkichlarni qiyosiy tahlil qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi

Umuman olganda, Sub’yektning moliyaviy va investitsion faoliyati to‘g‘risidagi ma‘lumotlarning pul oqimlarini muvozanatlashning to‘g‘ri usuli ham, egri usuli ham deyarli bir xildir. Ushbu holat ta‘sirida pul oqimlarini muvozanatlashtirishning turli variantlari bo‘yicha tayyorlangan hisobotlar mazmuni sezilarli darajada yaqinlashadi.

Asosiy farq faqat operatsion faoliyat mablag‘larning kelib tushishi va sarflanishini aniqlashdan iborat.

Odatda, pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobot ko‘rsatkichlari balans yoki hisob registrlarida ham ko‘rsatiladi. Lekin buxgalteriya hisobi umumdavlat bo‘lishi uchun ma‘lumotlar hisob nomlari bilan emas, balki bitimlarning xususiyatlari bo‘yicha guruhlanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Темиркулов, А. А., & Ахмадохунова, Х. О. (2022). Необходимость Управленческого Учета В Строительных Организациях Республики Узбекистан. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES
2. Axmadoxunova, X. O. (2021). O ‘ZBEKISTON IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO MOLIYAVIY HISOBOT STANDARTLARIGA O‘TISHNING ROLI VA AHAMIYATI
3. Isomitdinova, G. K. (2020). Some features of clusterization of the fruit vegetable industry in the Fergana region. ISJ Theoretical & Applied Science
4. Tashpulatov, A. (2020). Modern forms of self-employment under conditions of recession. ISJ Theoretical & Applied Science

Foydalanilgan internet saytlari

1. <https://lex.uz/>
2. <https://www.wikipedia>
3. <https://my.soliq.uz/main/>
4. <https://www.norma.uz/>